

Justyna Jerzyk-Wojtecka, Renata Felińska

**BADANIE EFEKTYWNOŚCI DYDAKTYCZNEJ
SZKOLEŃ BIBLIOTECZNYCH DLA STUDENTÓW
W BIBLIOTECE UNIwersYTETU ŁÓDZKIEGO
W LATACH 1954-2010**

Współczesne społeczeństwo zmaga się z nieustannymi, szybkimi zmianami. Szczególnym zjawiskiem jest rewolucja elektroniczna – z jednej strony poprawiła ona wydatnie dostęp do informacji, z drugiej zaś stworzyła konieczność zdobycia odpowiednich umiejętności, pozwalających na dotarcie do informacji wiarygodnej i relewantnej. Komputeryzacja przekształciła także systemy biblioteczne, skracając czas docierania do potrzebnych materiałów, ale jednocześnie wprowadziła nowe rozwiązania, wymagające od czytelnika biegłości w poruszaniu się po skomplikowanym układzie zbiorów i katalogów¹ – trudno jest z nich korzystać bez uprzedniego przygotowania, zwłaszcza osobom (studentom), które wcześniej z podobnie rozbudowanym systemem nie miały do czynienia.

Absolwenci szkół średnich wykazują jednak obecnie brak elementarnych umiejętności samodzielnego korzystania z zasobów biblioteki i poszukiwania potrzebnych informacji. Biblioteka uczelniana zawsze powinna promować i prowadzić kształcenie użytkowników, zwłaszcza, że młodzież szkolna nie jest skutecznie przygotowywana poprzez zajęcia z edukacji czytelniczej i medialnej². Szczególny obszar takich działań to praca ze studentami I roku, którzy w ramach programu nauczania uczestniczą w obowiązkowych, potwierdzanych wpisem do indeksu, zajęciach z przedmiotu *Przysposobienie biblioteczne*. Zdobyta podczas tych zajęć wiedza i praktyczne umiejętności powinny ułatwić studia, a także umożliwić ustawiczne doksztalcanie się w przyszłym życiu zawodowym.

¹ Na przykład w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego czytelnik może skorzystać online z pięciu katalogów, a system oznaczeń książek i czasopism w katalogu odnosi się aż do kilkunastu różnych kolekcji, z których każda posiada inną nieco sygnaturę. Do tego dochodzą jeszcze oznaczenia bibliotek zakładowych.

² D. Konieczna, *Biblioteka akademicka jako instytucja promująca proces kształcenia*, w: *Biblioteki naukowe w kulturze i cywilizacji: działania i codzienność*, t. 1, red. H. Ganińska, Poznań, 2005, s. 113.

Obecnie nie wystarczają już instrukcje, jak korzystać z biblioteki, należy przekazać studentom wiedzę o najnowszych osiągnięciach techniki, które pozwalają skutecznie poszukiwać potrzebnych informacji³.

WSTĘP

Od biblioteki naukowej w szczególny sposób oczekuje się, że będzie dostarczać nowej wiedzy – jak się uczyć, jak zarządzać informacjami i przekształcać je w wiedzę osobistą, jak selekcjonować i oceniać wartość informacji oraz jak korzystać z nowych technologii i dobierać odpowiednie źródła i strategie wyszukiwania. Funkcja biblioteki, jako organizacji uczącej, powinna być realizowana elastycznie, a program szkoleń dostosowany do realnych i potencjalnych odbiorców, zarówno zakresem tematycznym, jak i poziomem merytorycznym zajęć⁴.

Kształcenie użytkowników w tej dziedzinie to jedno z głównych zadań bibliotek naukowych. Szczególna rola przypada tutaj bibliotekom akademickim, obsługującym rzesze młodych i co roku nowych czytelników. Pedagodzy zajmujący się andragogiką podkreślają, że proces nauczania osób dorosłych musi być elastyczny, wykorzystujący ich doświadczenie życiowe i nakierowany na ich potrzeby. Równocześnie wykładowca – nauczyciel, chcąc osiągnąć wysoki poziom efektów nauczania powinien zrezygnować z autorytarnych metod na rzecz bardziej partnerskiego podejścia⁵. Dodatkowo bibliotekarze prowadzący zajęcia ze studentami muszą przezwyciężyć własną rutynę, wyniesioną z codziennej pracy w bibliotece oraz nastawienie studentów, które można określić frazą „nudne, nieprzydatne, ale trzeba zaliczyć”.

SZKOLENIE BIBLIOTECZNE W BIBLIOTECE UNIWERSYTETU ŁÓDZKIEGO

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego (BUŁ) po raz pierwszy podjęła próby zorganizowania przysposobienia czytelniczego i bibliotecznego w 1950 r. Miały one charakter nieobowiązkowych pogadanek dla nowych czytelników połączonych ze zwiedzaniem BUŁ i obejmowały niewielką liczbę studentów. W latach 1952-1953 spotkania miały charakter bardziej zorganizowany. Równocześnie pracownicy BUŁ brali udział w zebraniach informacyjnych dla studentów I roku, wygłaszając krótkie prelekcje.

³ Tamże, s. 112.

⁴ Tamże, s. 23.

⁵ Por. M. S Knowles, E. F. Holton III, R. A. Swanson, *Edukacja dorosłych: podręcznik akademicki*, Warszawa 2009, s. 42 i n.

W roku 1954 wprowadzono po raz pierwszy zamiast krótkich pogadanek dla studentów zorganizowane, trwające 3 godziny, zajęcia z przysposobienia czytelniczego i bibliotecznego, w tym wykład stanowił 1 godzinę, a pozostały czas przeznaczano na zwiedzanie biblioteki i ćwiczenia w katalogach. Wykład powtarzano trzykrotnie dla całych wydziałów. Ćwiczenia prowadzono w grupach liczących 15 do 20 osób. Tematy dostosowano do kierunków studiów, a każdy student indywidualnie wykonywał zadanie, które następnie sprawdzano i omawiano. W 1955 r. wydłużono zajęcia do 7 godz. W trakcie dwugodzinnego wykładu przedstawiano BUŁ na tle polskiej sieci bibliotecznej, następnie w ciągu godziny oprowadzano studentów po bibliotece, a pozostały czas przeznaczano na ćwiczenia w katalogach oraz wykład i ćwiczenia dotyczące informatorów, encyklopedii i bibliografii. Zajęcia nie były obowiązkowe i dlatego obejmowały niewielką grupę studentów, a trudności lokalowe nie sprzyjały tak bogatemu programowi zajęć. W następnym roku wrócono do zajęć trzygodzinnych, rezygnując z informacji o sieci bibliotecznej w Polsce i propedeutyki bibliograficznej, jednocześnie podejmując starania, aby zajęcia zostały wpisane do indeksu i traktowane obowiązkowo przez dziekanaty. W 1960 r. na mocy zarządzenia rektora taki status otrzymały. Do 1961 r. zajęcia organizowali i prowadzili wyłącznie pracownicy Oddziału Informacji Naukowej. W następnych latach do prowadzenia zajęć włączyli się chętni pracownicy innych działów, a w 1998 r. ustalono, iż jest to obowiązkiem doświadczonych pracowników: starszych bibliotekarzy, kustoszy z różnych oddziałów biblioteki głównej i z bibliotek zakładowych.

W 1970 r. zajęcia objęły również studentów zaocznych niektórych kierunków. W tym też roku Oddział informacji Naukowej nawiązał współpracę z Oddziałem Katalogowania Rzeczowego, który przygotował 444 przykłady ćwiczeń na podstawie katalogu BUŁ. Studenci w ich ramach mieli za zadanie odnaleźć książkę lub czasopismo i właściwie wypełnić rewers. W kolejnych latach liczbę zadań zwiększono i zmodyfikowano, dostosowując je do kierunków studiów. W 1974 r. przygotowano na wykłady tablice poglądowe stanowiące wzór kart katalogowych.

W 1972 r. studenci po raz pierwszy otrzymali przygotowany przez OIN i powielony informator o bibliotece. Zmiany zachodzące w bibliotece uwzględniano w kolejnych wydaniach informatorów. W 1976 r. ze względu na brak sali do prowadzenia wykładów, zajęcia zaczęły prowadzić biblioteki zakładowe takie jak: Biblioteka Prawa, Matematyki, Anglistyki, Historii czy Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego.

W 1998 r. uzyskano salę do prowadzenia zajęć, co umożliwiło wzbogacenie przysposobienia bibliotecznego o projekcję filmu na taśmie video, a od 2004 r. na płycie DVD. Film przygotowali w jednym i drugim przypadku Pracownicy

Oddziału Informacji Naukowej⁶. Zajęcia skrócono do półtorej godziny i powróciły z bibliotek zakładowych do Biblioteki Głównej. Szkolenie biblioteczne na terenie wydziałów prowadziły nadal biblioteki Instytutu Historii i Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego.

Charakter zajęć zmieniał się, ale podstawowym ich celem było przybliżenie studentom biblioteki, jej funkcjonowania, profilu gromadzonych zbiorów oraz procedur ich wypożyczania, sposobu korzystania z katalogów alfabetycznego, przedmiotowego, czasopism i komputerowego.

NOWA FORMUŁA SZKOLENIA BIBLIOTECZNEGO

Rozbudowa gmachu BUŁ, wprowadzenie wolnego dostępu oraz rozwój katalogów komputerowych, w tym możliwość realizacji zamówień elektronicznych z komputerów domowych, wymusiły zmiany w szkoleniu bibliotecznym studentów. Począwszy od roku akademickiego 2007/2008 wprowadzono elektroniczne testy dla studentów na zakończenie szkolenia oraz zrezygnowano z ćwiczeń praktycznych. Ta ostatnia zmiana została wymuszona brakiem możliwości wydłużenia czasu szkoleń. Liczba studentów jest tak duża, że wprowadzenie dodatkowej pół godziny ćwiczeń wymusiłoby na pracownikach BUŁ prowadzenie zajęć w całym roku akademickim, a nie tylko w pierwszym semestrze. Jednak zarówno prowadzący, jak i studenci odczuwają brak praktycznej nauki korzystania z biblioteki, co wykazała także scharakteryzowana dalej ankieta.

Studenci i inni zainteresowani mogą poznać podstawowe informacje ze strony WWW biblioteki i znajdującego się na niej *Szkolenia biblioteczne: przewodnika*. Jednak zorganizowane, obowiązkowe szkolenia pozwalają dokładniej zapoznać się z gmachem Biblioteki, usprawnieniami technicznymi, procedurami rejestracji, korzystania z katalogów, wypożyczeniami oraz regulaminem. Prowadzący zajęcia mają możliwość zetknięcia się bezpośrednio z określoną grupą z danego kierunku studiów, dostosować przekaz informacji do jej potrzeb i zainteresowań.

Przebieg zajęć ma zwykle następującą formułę: na początku studenci poznają budynek i zapoznają się z podstawowymi informacjami na temat funkcjonowania biblioteki oraz usług, jakie oferuje, z katalogami kartkowymi i komputerowymi, strukturą sieci bibliotecznej. Trwa to około 40-45 minut, w zależności od wielkości grupy i wiedzy studentów. Te informacje są następnie utrwalane i rozszerzane podczas projekcji filmowej. Trwający 25 minut film szczegółowo

⁶ U. Kowalewska, *Oddział Informacji Naukowej w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego*, w: *O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego*, red. S. Kurek-Kokocińska, Łódź, 2008, s. 127-144.

przybliża regulamin, usługi biblioteczne, uprawnienia i obowiązki czytelników-studentów. Podczas szkolenia studenci otrzymują także informatory, które zawierają podstawowe informacje o BUŁ.

Na koniec każdy student przystępuje do testu wyboru, który rozwiązuje za pomocą specjalnie w tym celu sporządzonego programu komputerowego. W ciągu dziesięciu minut odpowiada na piętnaście pytań (osiem poprawnych odpowiedzi „zalicza” szkolenie biblioteczne). Pytania są tak skonstruowane, by sprawdzić zarówno wiedzę ogólną, jak i szczegółowe zagadnienia poruszane podczas szkolenia. Jeśli pierwsze podejście do zaliczenia nie powiedzie się, student ma do wyboru dwie możliwości: przystąpić od razu ponownie do testu, lub odbyć jeszcze raz całe szkolenie. Najczęściej oczywiście wybierana jest opcja pierwsza – i trzeba przyznać, że jak dotąd druga próba zawsze przebiegała pomyślnie. Całość zajęć trwa około dwóch godzin (przy małej grupie studentów nieco krócej), grupy liczą zazwyczaj od 10 do 30 osób.

ANKIETA

W dniach 12-30.10.2009 poprosiliśmy studentów o ocenę przysposobienia bibliotecznego. Ankiety rozdawano po szkoleniu i teście, w sumie było ich 500, z czego do urny trafiło 470 – w tym jedna nie wypełniona.

W badaniu wzięło udział 221 osób z Wydziału Nauk o Wychowaniu, 165 z Wydziału Biologii, 53 z Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego, 18 z Wydziału Historyczno-Filozoficznego, 5 osób z Wydziału Chemii, 3 osoby z Wydziału Fizyki i jedna osoba z Wydziału Prawa i Administracji, natomiast 3 studentów nie podało swojego wydziału.

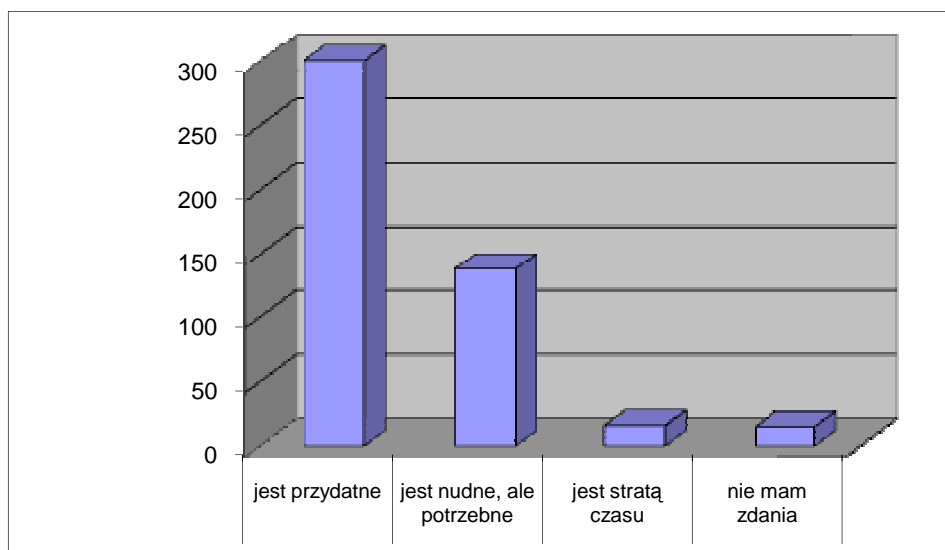
Poza wskazaniem wydziału badani odpowiadali na 5 dalszych pytań:

Pytanie 2 (wykr. 1) brzmiało: Uważam, że szkolenie biblioteczne:

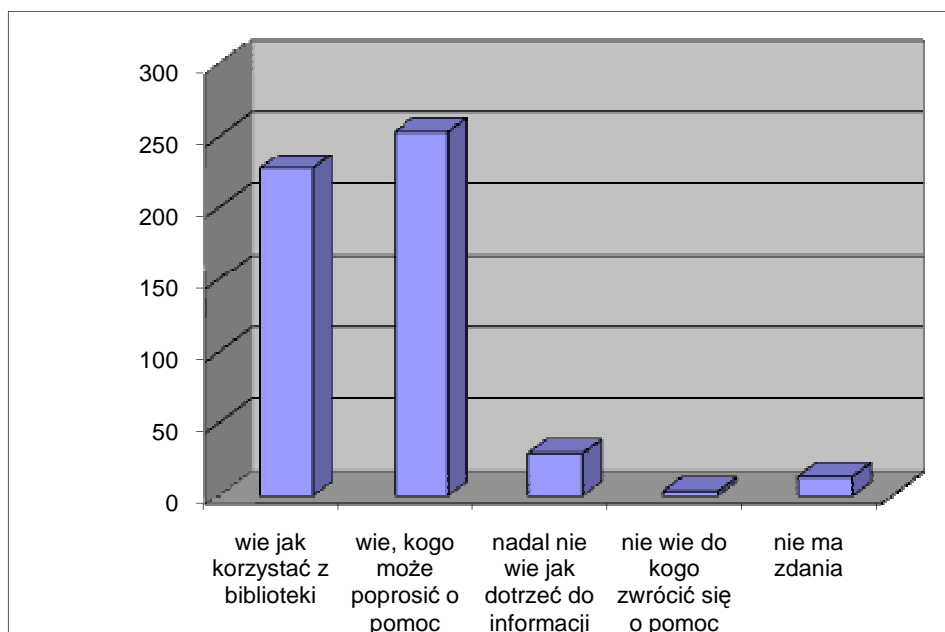
- a. jest przydatne – tę odpowiedź wybrało 300 osób
- b. jest nudne, ale potrzebne – 138 osób
- c. jest stratą czasu – 16 osób
- d. nie mam zdania – 15 osób.

W kolejnym pytaniu (wykr. 2) studenci mieli ocenić swoje kompetencje po ukończonym szkoleniu:

- a. 227 osób stwierdziło, że wie, jak korzystać z biblioteki
- b. 253 wiedziało, kogo mogą poprosić o pomoc, jeśli sami nie będą potrafili znaleźć odpowiednich materiałów
- c. 29 nadal nie wiedziało, jak dotrzeć do potrzebnych informacji
- d. 3 osoby nie dowiedziały się, do kogo zwrócić się o pomoc
- e. 13 osób nie miało zdania.

II. 1. Pyt. 2 ankiety – uważam, że szkolenie biblioteczne jest...
Źródło: badanie własne.

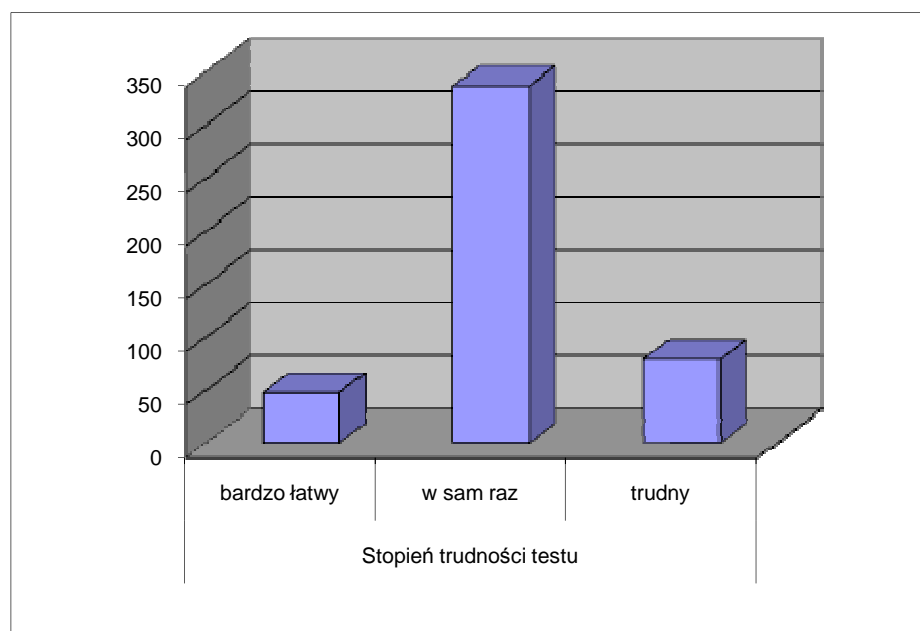

II. 2. Pyt. 3 ankiety: po szkoleniu bibliotecznym...
Źródło: badanie własne.

W tym pytaniu studenci często zakreślali dwie odpowiedzi.

W pytaniu 4. (wykr. 3) badani określali stopień trudności testu:

- a. jako bardzo łatwy określiło test 48 osób
- b. w sam raz był dla 337 osób
- c. trudny dla 79 osób.

Il. 3. Pyt. 4 ankiety: Stopień trudności testu.

Źródło: badanie własne.

Pytanie piąte miało charakter otwarty – poproszono studentów o wpisanie, jakich informacji zabrakło im na zajęciach przysposobienia bibliotecznego. Uczestnicy szkolenia najczęściej określali informacje zawarte w szkoleniu jako pełne („nie brakowało informacji”, „nic mi nie zabrakło”, „nie zabrakło żadnych informacji”) – takich odpowiedzi pojawiło się w 33 na 89 dokonanych wpisów. Siedmiu studentów skarżyło się na brak ćwiczeń praktycznych, a pięciu na zbyt dużą liczbę informacji o Bibliotece, trudną do zapamiętania w trakcie jednych – mających postać wykładu – zajęć.

Szkolonym studentom brakowało także informacji o:

1. „Wypożyczaniu książek – zakładce FastAdd i bardziej szczegółowej informacji dotyczącej zamawiania książek z katalogów kartkowych.”

2. „Budynek jest duży i ciężko od razu się połapać, gdzie co się znajduje. Zamiast wycieczki po gmachu przydałby się instruktaż krok po kroku, jak znaleźć to, czego potrzebujemy.”
3. „Wypożyczania i dostępu do czasopism”
4. Szczegółowego omówienia zasad działania automatów do wypożyczeń i zwrotów (selfcheck) – 2 osoby.

W ostatnim pytaniu studenci podawali liczbę punktów, jaką uzyskali w teście. Wyniki pokazuje poniższa tabela (tab. 1):

30 osób uzyskało	15 pkt
78 osób uzyskało	14 pkt
97 osób uzyskało	13 pkt
94 osób uzyskało	12 pkt
51 osób uzyskało	11 pkt
48 osób uzyskało	10 pkt
21 osób uzyskało	9 pkt
6 osób uzyskało	8 pkt
Ogółem: 425 osób	

Tab. 1. Liczba punktów uzyskanych przez studentów w teście końcowym.

Źródło: ankieta własna.

Jak wynika z powyższych danych 350 osób uzyskało punktację (11-15 pkt), która – gdyby zaliczenie kończyło się oceną, dałaby im piątkę lub czwórkę. Osoby te stanowią ponad 82% wszystkich studentów, którzy ukończyli szkolenie. Daje to całkiem niezłe świadectwo metodyce szkoleń, jakie prowadzone są w BUŁ.

Jednak wyniki te nie ukazują całej prawdy – po pierwsze 44 osoby, biorące udział w badaniu, nie podały wyniku testu. Przyczyn takiego zachowania możemy się jedynie domyślać, jest to jednak na tyle znacząca liczba (ponad 9% ogółu badanych), by zmienić wyniki badania. Z drugiej strony – nie wszystkie osoby podchodzące do testu zaliczają go od razu. Z doświadczeń prowadzących wynika, że około jedna osoba na grupę (grupy średnio liczą 20-25 osób) musi podchodzić do testu dwa razy. W ankiecie wpisany został jednak tylko jeden wynik – ten, który dawał zaliczenie, a więc wyższy. Można jednak w przybliżeniu stwierdzić, że testu nie zalicza za pierwszym podejściem ok. 0,5% studentów.

PODSUMOWANIE

Wyniki badania ankietowego i wyniki testów wykazują, że szkolenia biblioteczne, prowadzone w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego spełniają swoje zadanie: studenci nie tylko zdobywają zaliczenie, ale również w większości mają poczucie, iż zdobyli kompetencje pozwalające im na korzystanie ze zbiorów i usług bibliotecznych. Formuła szkolenia nie jest jednak wolna od wad.

Zarówno studenci, jak i prowadzący zwracają uwagę na brak praktycznej nauki poszukiwań katalogowych oraz obsługi elektronicznego konta czytelnika w trakcie zajęć. Z pewnością takie ćwiczenia utrwaliłyby teoretyczną wiedzę, podawaną podczas wykładu i filmu. Na przeszkodzie stoją jednak pewne ograniczenia techniczne – brak odpowiednio dużej sali z terminalami komputerowymi, w której dwadzieścia kilka, a nierzadko ponad trzydzieści osób mogłoby w swobodny sposób (tzn. niekoniecznie zachowując całkowitą ciszę) korzystać z wersji demonstracyjnej katalogu komputerowego i konta bibliotecznego. Ćwiczeń takich nie można zrealizować za pomocą funkcjonującego katalogu – w trakcie jednego dnia odbywa się 4-5 szkoleń, a to oznaczałoby około setki nieważnych zamówień, które spływałyby do magazynu. Poza tym nie każdy student ma konto biblioteczne, które konieczne jest do złożenia elektronicznego zamówienia. Wprowadzenie obowiązkowych zapisów przed szkoleniem mogłoby się okazać niewykonalne i kłopotliwe – np. w październiku nie każdy student dysponuje kompletem dokumentów koniecznych do zapisu – indeksem i elektroniczną legitymacją studencką – ponieważ są one jeszcze w dziekanatach wydziałów.

I wreszcie – trzeba byłoby wydłużyć sam czas zajęć. W chwili obecnej zajęcia trwają – wraz z filmem i zaliczeniem testu – około dwóch godzin, czyli 120 minut (przy mniejszych grupach nieco krócej). Po wprowadzeniu ćwiczeń trwałyby około trzech godzin – co z kolei zmniejszyłoby liczbę zajęć przeprowadzanych dziennie, i w efekcie, przy obecnej liczbie studentów i grup (189 grup w roku akademickim 2008/2009; 228 grup w r. 2009/2010), rozciągnęłoby przysposobienie biblioteczne na dwa semestry.

Wyżej wymienione przeszkody – głównie techniczne – stoją na drodze dalszego udoskonalania prowadzonych w Bibliotece zajęć z przysposobienia bibliotecznego. Ich wysoki poziom i satysfakcję studentów zapewniają: zaangażowanie prowadzących zajęcia oraz atrakcyjność samej Biblioteki – nie tylko w zakresie zbiorów, jakie posiada, ale także postępującej automatyzacji usług, szczególnie w zakresie korzystania ze zbiorów w wolnym dostępie.

Niemniej jednak skomplikowany system biblioteczny – udostępnianie zbiorów w sieci czytelni (w Bibliotece znajduje się ich w sumie pięć: Czytelnia Główna, Czasopism, Informacji Naukowej, Cimeliów i Zbiorów Specjalnych), czteropiętrowy wolny dostęp z mało znaną polskiemu czytelnikowi Klasyfika-

cją Biblioteki Kongresu, konieczność sprawnego rozróżniania w katalogach zbiorów zamawianych elektronicznie (zbiory magazynowe) od zbiorów, których się nie zamawia (wolny dostęp, czytelnie) oraz rozległość samego budynku powodują, że wprowadzenie zewnętrznych, internetowych szkoleń przysposobienia bibliotecznego raczej nie odniesie sukcesu. Wymienione wyżej cechy charakterystyczne BUŁ powodują, że czytelnik, który chce rzeczywiście poznać jej strukturę, musi ją „zwiedzić” – czyli fizycznie przejść po piętrach budynku i ustalić, gdzie ustawione są zbiory, z których korzystać będzie najczęściej.

Dlatego wydaje się, że obrana w chwili obecnej formuła zajęć przysposobienia bibliotecznego jest najbardziej trafna, choć nie do końca doskonała. Wierzyć należy, że w przyszłości uda się wypracować taki program zajęć, który będzie najbliższy ideałowi – zarówno w ocenie studentów, jak i prowadzących zajęcia bibliotekarzy.

Załącznik 1. Statystyka grup studentów uczestniczących w przysposobieniu bibliotecznym w latach 1954-2007.

Rok	Liczba studentów, którzy wzięli udział w zajęciach	Liczba grup
1954	Brak danych	15-20
1955	Brak danych	Brak danych
1956	394	28
1957	391	28
1958	367	brak danych
1959	Zawieszono na skutek trudności lokalowych	
1960	637	30
1961	901	46
1962	970	44
1963	1071	52
1964	1072	50
1965	1226	54
1966	1322	63
1967	1447	65
1968	1539	67
1969	1653	70

Rok	Liczba studentów, którzy wzięli udział w zajęciach	Liczba grup
1970	1578	74
1971	1792	85
1972	1865	85
1973	2272	108
1974	2351	111
1975	2553	117
1976	2367	115
1977	2042	100
1978	1776	90
1979	1717	95
1980	1619	90
1981	1494	98
1982	673	49
1983-1986	Brak danych	
1987	1476	77
1988	1564	83
1989	2056	103
1990-91	2625	112
1992	2986	123
1993	3280	132
1994	3375	114
1995	2726	123
1996	3076	128
1997	2485	97
1998	2754	111
1999	2814	111
2000	3114	135
2001	2814	110
2002	2289	145
2003	3168	126
2004	3293	145

Rok	Liczba studentów, którzy wzięli udział w zajęciach	Liczba grup
2005	3783	169
2006	3202	160
2007	3783	169

Justyna Jerzyk-Wojtecka, Renata Felińska

**THE RESEARCH OF THE EFFECTIVENESS
OF LIBRARY TRAINING FOR STUDENTS
IN THE UNIVERSITY LIBRARY OF LODZ IN 1954-2010**

The authors try to show the system of library courses for students in the Library of the University of Łódź. Since 1954 courses of library education have been arranged each academic year. The formula of those courses has changed few times. After the enlargement of the Library building and updating the circulation of collections, a new model of the courses has started. Article presents the historical view of the library education for students, the new formula of the courses and the results of a survey. In the survey students were asked what they think about the library education and the abilities they acquired during the course. Student's answers could have influence the shape of the future courses.